

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

- закладі. – К.: Вища школа, 1992.
2. Дитина. Програма виховання і навчання дітей дошкільного віку. – К.: – Освіта, 1993.
3. Королькова А.Д., Кузьміна Н.Б. Підготовка руки дитини до письма // Дошкільне виховання. – 1968. – № 8. – С.14-17.
4. Програма для середньої загальноосвітньої школи. 1 – 2 класи. – К.: Початкова школа, 2001.
5. Січовик І.М. Цікаво вчитися // Початкова школа. – 1990. – № 3. – С.12-16.
6. Школьник А.Б. Веселі пальчики. – Х.: Торнадо, 2005.
7. Узорова Л.М. Пальчикова гімнастика. – К.: Школа, 2005.

Слюсаренко Н.В., Карпенко О.Й.*

**ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ТА НАВИЧОК У ЛІВОРУКИХ ДІТЕЙ
НА УРОКАХ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ ПРАЦІ**

Статтю присвячено висвітленню проблем формування вмінь та навичок у ліворуких дітей під час навчання в загальноосвітній школі. Автори звертають увагу на складність та багатоаспектність даного питання, вказують на шляхи його розв'язання на уроках обслуговуючої праці.

Трудова підготовка має велике значення для розвитку школярів, а в процесі формування особистості відіграє чи не найбільшу роль. Видатний український психолог Г.С.Костюк зазначав, що праця, яка історично створила людину, повинна і в процесі індивідуального її становлення відігравати провідну роль. Він наголошував на необхідності введення праці в життя підростаючого покоління [6, с. 157].

На важливому значенні праці в розвитку особистості та на необхідності формування працелюбності ще з дитинства, як у сім'ї, так і в школі наголошували видатні вітчизняні педагоги минулого (Т.Г.Шевченко, К.Д.Ушинський, І.Я.Франко, А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський та ін.) та наші сучасники (О.В.Биковська, Й.М.Гушулей, М.В.Левківський, В.К.Сидоренко, Г.В.Терещук, М.П.Тименко, Д.О.Тхоржевський та ін.), однак сьогодні в багатьох навчальних закладах України уроки трудового навчання, на жаль, носять лише формальний характер.

Разом із тим В.О.Сухомлинський зазначав, що в шкільні роки кожен учень повинен стати майстром у певному виді праці, а трудова творчість назавжди ввійти у духовне життя [11, с.578]. Це можливе лише за умов уважного ставлення до кожної дитини та використання в процесі формування особистості особистісно-

---

* © Слюсаренко Н.В., Карпенко О.Й.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

діяльнісного підходу.

Основні положення особистісно-діяльнісного підходу сформульовано П.І.Ставським. Суть цього підходу у визначенні змісту навчальних предметів відповідно рис особистості і формуючої її діяльності [9, с. 7]. Автор розглядав теоретико-методологічні основи побудови змісту політехнічної освіти у загальноосвітній школі в 80-ті роки ХХ століття, але запропонований ним особистісно-діяльнісний підхід цілком відповідає таким вимогам сьогодення:

- центральною ланкою педагогічного процесу має бути особистість;
- для гармонійного розвитку особистості треба залучати її до якомога більшої кількості видів діяльності;
- забезпечувати в процесі формування особистості чергування різних видів діяльності;
- створювати умови для самостійної діяльності школярів тощо.

Уведення особистісно-діяльнісного підходу в практику роботи школи буде ефективним тільки, якщо такий самий підхід до формування особистості дитини панує і в сім'ї. На жаль, сучасні діти часом не знають, що таке праця, наче вони живуть в іншому світі. Як не дивно, винні в цьому їх батьки, що оберігають дітей від будь-якої роботи. Але «всупереч широкопоширеній думці, нахили до байдикування, до гри не притаманні людині органічно. Щоб переконатися у цьому, достатньо подивитися на поведінку ще нічим не зіпсованої дитини. Найстрашніша кара для неї – нерухомість, а найулюбленіше заняття – посильна праця, що приносить їй відчутні результати» [4, с. 11].

Наведені вище міркування С.Френе підтверджуються досвідом роботи на уроках трудового навчання з учнями 5-7 класів. Як правило, підлітки дуже захоплюються трудовою діяльністю, з задоволенням відвідують уроки трудового навчання і висловлюють побажання, щоб їх було більше та й тривали вони довше. Парадоксально, але у старших класах бажання працювати поступово зменшується. Це особливо стосується ліворуких дітей, які досить часто позбавлені уваги «праворукого» вчителя або уваги їм не бракує, але бракує кваліфікованої допомоги через те, що у педагога відсутні навички виконання вправ лівою рукою.

Певною мірою винні в цьому педагоги, 70-75% з яких хоча б раз у своїй професійній діяльності стикались з феноменом ліворукості у дітей, але не надавали йому великого значення. До

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

того ж, як правило, учня 5 класу ще в молодшому віці вчителі початкової школи навчили писати лівою рукою, але виконувати цією ж рукою специфічні види діяльності на уроках праці не навчили. Як наслідок, на урок до вчителя обслуговуючої праці приходить дитина, яка потребує особливої уваги, але навряд чи її отримає. Лише в окремих випадках ліворукій дитині «пощастить», якщо вона потрапить до того педагога, який зверне увагу на її особливості та буде намагатися навчати правильно виконувати трудові операції.

Цей висновок підтвердив досвід нашої роботи з «ліворукою» дитиною, яка відчувала стійку відразу до занять у майстерні та до рукоділля взагалі. Під час бесіди з її батьками з'ясувалось, що на уроках обслуговуючої праці в попередній школі, де навчалася дівчинка, вчителька навіть не спілкувалася з нею, бо сама не могла виконувати трудові операції лівою рукою і не хотіла цьому вчитися.

Така позиція педагога викликає тривогу та змушує замислитись над питаннями: «Чи необхідно вчителям йти назустріч цим дітям?», «Як зробити так, щоб вони не відчували себе «білими воронами?»

Аналіз психолого-педагогічної літератури з даної проблеми доводить, що більшість учителів дуже консервативні та інертні. Так, за результатами анкетування 300 педагогів – учасників Всеукраїнської конференції «Ліворукість та охорона психічного здоров'я дітей та підлітків» стало відомо, що 45% вважають ліворукість нормою; 49% – своєрідністю, що межує з патологією; 6% – хворобою, патологією; 9% – висловились проти того, щоб діти писали лівою рукою. У той самий час на запитання «Чи переувчали б ви своїх власних «ліворуких» дітей?» 84% опитаних відповіли «ні» [3]. Отже, ставлення до явища ліворукості у педагогів є неоднозначним, а проблема залишається невирішеною.

Варто нагадати сучасним учителям слова В.О.Сухомлинського, який писав: «Мій багаторічний досвід переконує: якщо найтонші, найрозумніші трудові рухи стають надбанням не тільки правої, а й лівої руки, кількість цих зв'язків зростає, від рук до мозку йде мудрий досвід, який виражає взаємодію й взаємовідношення предметів, речей, станів», і далі: «Протягом 7 років я вчив дітей (з 7 до 14 років) працювати обома руками» [10].

Підтримуючи думку видатного педагога і вченого, вважаємо необхідним сформулювати такі завдання вчителя обслуговуючої

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

праці:

- розглядати ліворукість дитини не як відхилення від норми, а як прояв індивідуальності в межах норми;
- створювати сприятливі умови для формування у «ліворуких» дітей різноманітних спеціальних навиків.

Це допоможе ліворукій дитині уникнути негативного впливу «праворукого» середовища й успішно адаптуватись до людського середовища в цілому та до роботи у шкільних майстернях із конкретним учителем, зокрема.

Зауважимо, що ліворукість – це не примха дитини, а психофізіологічне явище, зумовлене відмінностями у розподілі функцій між півкулями мозку. Вона є результатом одного з варіантів структурно-функціональної асиметрії мозку на кірковому та підкірковому рівнях організації функцій. У дітей віком від 6 до 16 років «ліворукість» трапляється у 1,5-6%, «амбідекстрія» (однакове добре володіння правою та лівою руками) – у 4-5%, «праворукість» – у 84-95% випадків. Існує багато людей ліворуких, праворуких, а також таких, які однаково вільно володіють обома руками. Більшість людей знаходяться десь посередині, але близько 90% віддають перевагу правій руці, а 10% – лівій.

Таким чином, якщо вчителі намагаються досягти найкращих результатів у розвитку та навчанні дітей, вони мають урахувати специфіку діяльності обох півкуль головного мозку людини, розуміти своєрідність і неповторність кожної дитини, створювати умови для ефективної діяльності всього мозку кожного учня. Саме тому нижче ми наводимо вияви асиметрії головного мозку, а саме правої півкулі, в процесі життєдіяльності людини. Звертаємо увагу на те, що все це умовно, адже мозок людини працює як цілісне утворення.

Вияви асиметрії правої півкулі головного мозку

Особливості психіки:

Мислення: більш емоційне, інтуїтивне; наочно-образне; оперування образами; тривимірне (у просторі).

Діяльність: невелика рухова активність, орієнтація у просторі, стеження за рухомими предметами, керування рухами, відчуття тіла, екстравертований (спрямований у навколишнє) характер спілкування, схильність до практики.

Організація навчання:

Просторова організація: робоча півсфера – ліворуч.

Кольорова організація: світла дошка – темна крейда.

Умови, що необхідні для успішної навчальної діяльності:

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

гештальт (образи), контекст, зв'язки з реальністю, практикою, творчі завдання, експерименти, музичний фон, мовний та музичний ритми.

Реалізація диференційованого підходу до навчання:

Загальні вимоги: завдання на певний час, робота у групі, завдання на картках, схеми, таблиці, творчі завдання, передбачення результатів; використання мовних та музичних ритмів; перегляд фільмів, відеоматеріалів, екскурсії, подорожі.

Формування мотиваційної спрямованості: набуття авторитету, престижність статусу в колективі, встановлення нових контактів, соціальна значущість діяльності.

Методи перевірки: усне опитування, завдання із обмеженням строком виконання, питання «відкритого» типу (власна розгорнута відповідь) [2].

Важливо зауважити, що «ліворуки» діти вже з трьох років вирізняються серед однолітків умінням формувати цілісні образи. Звідси їхні досягнення у музичному, хореографічному, образотворчому мистецтві, а також у спорті – особливо у командних видах, де необхідне миттєве розуміння складної ситуації, інтуїція і здатність до невербального спілкування. Західноєвропейська статистика свідчить, що серед ліворуких людей талановитих набагато більше ніж серед «праворуких». Вони складають 20-25% від загальної кількості обдарованих представників усього населення [8, с.7].

З огляду на це педагогам, зокрема вчителям обслуговуючої праці, доцільно звертати більш пильну увагу на «ліворуких» («правопівкульних») дітей.

Одним із перших кроків може стати спроба вчителя уявити себе на місці «ліворукої» дитини (спробувати щось зробити лівою рукою) і відчути необхідність допомоги. Далі потрібно спостерігати за рухами дитини та вчитися в неї виконувати прості, а згодом більш складні, дії лівою рукою.

Для досягнення високої ефективності у формуванні у «ліворуких» умінь та навичок учителю обслуговуючої праці варто розвинути у собі обидві півкулі. Ось деякі вправи спрямовані на такий розвиток:

1. Лічіть у прямому порядку (діяльність лівої півкулі) і одночасно з цим малюйте на аркуші асоціації, що виникають під час прослуховування музики (діяльність правої півкулі).

2. Лічіть у зворотному порядку (діяльність лівої півкулі) і одночасно з цим складайте візерунок мозаїки (діяльність правої півкулі).

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

3. Візьміть у кожну руку по олівцю і схрестіть руки. Малюйте дзеркально-симетричні малюнки на різних аркушах одночасно двома руками [8, с.13]

Звісно вчителю обслуговуючої праці набагато легше працювати з дитиною, яка хоче навчитись шити, в'язати, вишивати тощо. Тому наступним кроком повинно бути виявлення інтересів, нахилів, уподобань та бажань дитини, а не примушування щось робити проти їх бажання. Краще почекати поки дитина «дозріє» і виявить певні бажання.

Коли дитина почне виконувати трудові операції, педагогам необхідно щиро виявляти своє задоволення її успіхами (мімікою, інтонацією, схвальними вигуками, і, нарешті, похвалою). Це надихатиме учнів на черговий маленький подвиг.

Важливо пам'ятати, що для дівчаток просте схвалення не має особливого значення, а тому позитивна оцінка їхніх дій має поєднуватися з сильними емоціями (наприклад: «розумниця»). Для них особливо важливо, хто їх оцінює і як, тобто яке вони справили враження.

Учитель обслуговуючої праці повинен знати деякі особливості організації навчання «ліворуких» дітей, але їх, на жаль, бракує в методичній літературі. Так, у цих дітей обидві півкулі працюють більш узгоджено, а організація мозку дещо інша ніж у інших учнів. Це означає, що вибір ведучої руки для будь-якої діяльності, в т.ч. і для рукоділля, дуже не простий.

У науці існує спеціальний термін «побутова функційна перевага», що визначає, якою рукою дитина тримає ложку, ножиці тощо. Цей феномен більш важливий для вчителів праці ніж «графічна функційна перевага», що визначає якою рукою дитина пише [1]. Тобто вчителі обслуговуючої праці при організації практичної роботи «ліворуких» учнів мають спиратися на їхню «побутовість», урахувати індивідуальні особливості дітей і лише на цій основі будувати загальну методику навчання.

«Ліворуки» («правопівкульні») учні краще сприймають інформацію, записану на світлій дошці чорним, полюбляють сидіти перед нею півколом, надають перевагу музичному фону. Світло повинно падати з правої сторони, але орієнтація парт у класі, розташування класної дошки не дозволяють посадити ліворуку дитину обличчям до класу, тому бажано її саджати у вікна зліва за партою. Там краще освітлення і, крім того, дитина не буде заважати сусіду, який працює правою рукою. Необхідно також навчати правильно розташовувати інструменти на парті [1].

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Деякі методи формування вмінь та навичок у «ліворуких» уже відомі, особливо вчителям початкових класів, але їхнім основним завданням є навчити писати таку дитину. У процесі вивчення кожного елемента літери не потрібно примушувати дитину самостійно шукати траєкторію руху, не слід діяти за принципом механічного копіювання («роби як я»). Важливо не лише роз'яснити, де починати, куди вести, де закінчувати, а й повторити цю інструкцію, щоб дитина змогла подумки її продиктувати собі у разі потреби. Можна разом із дитиною виконати і прокоментувати траєкторію руки в повітрі, розібрати з яких частин складається літера, визначити точку початку руху і його траєкторію [2, с.29].

До 5 класу ці діти приходять зі сформованими вміннями писати та читати, а тому вчителям обслуговуючої праці слід зосереджувати свою увагу на розкритті їхнього творчого потенціалу.

Не слід забувати що у «правопівкульних» розвинена увага, фантазія, схильність до самостійних рішень та вибору. Вони часто формі приділяють менше значення ніж змісту [5]. Пам'ятаючи про ці особливості, слід підбирати їм такі завдання, які розкриють дитину і цим створять комфортні умови для її навчання.

Учителю обслуговуючої праці необхідно змиритися з тим, що від «правопівкульної» дитини не можна домогтися абсолютної правильності і бездоганності виконання завдань, які потребують постійного самоконтролю. Для такого учня краще застосовувати усне опитування (з корекцією відповідей учителем), а також завдання з «відкритими» запитаннями і фіксованим терміном виконання, у процесі якого він міг би виявити творче мислення й винахідливість, заслуживши при цьому похвалу.

Ні в якому разі не можна принижувати таких дітей або тиснути на них, адже коли «ліворукі» входять до майстерні, то в них може виникнути напруження, пов'язане з пізнанням нового, його переробкою і засвоєнням («тиск новизни»). Існує навіть загроза для самооцінки дитини, адже решта школярів досить швидко засвоять те, що буде демонструвати їм кваліфікований спеціаліст (учитель), а вона буде намагатися переробити отриману інформацію та виконати те, що інші роблять правою рукою, лівою.

Формування вмінь та навичок у такої дитини потребує від «праворукого» вчителя обслуговуючої праці більше часу ніж

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

навчання інших. Тому необхідно «налаштуватися» на роботу і дуже лояльно але твердо розпочати процес навчання.

Для відпрацювання практичних навичок доцільно використовувати «феномен дзеркальних рухів». Коли дитина навчається писати це явище їй заважає, а в трудовому навчанні навпаки може допомогти. Для правильного виконання віддзеркалених рухів необхідно включати в попередню роботу такі методи: зоровий аналіз (наприклад, аналізувати елемент в'язання, стібка, конструкції виробу), повтор рухів за вчителем у повітрі, складання схеми послідовності виконання деталей або елементів.

Під час демонстрації практичної вправи, бажано стати навпроти дитини і взяти її руки у свої та спробувати разом – учитель обслуговуючої праці правою, дитина, відповідно, лівою рукою – відтворити траєкторію руху голки при виготовленні стібка, гачка при створенні стовпчиків, спиць при утворенні накидів, петель тощо.

Варто звернути увагу учнів на те, що схеми для в'язання, малюнки для вишивання вони повинні читати та виконувати у зворотному напрямку (дзеркальному).

Оскільки у «ліворукої» дитини добре розвинене мислення за аналогією, то після встановлення контакту з нею можна навчати її дивитись на рухи вчителя (у складних випадках, коли не вдається показати елемент, тримаючи її руки у своїх) і відтворювати їх, «перекладаючи» на свою «правопівкульну» мову.

Якщо «ліворука» дитина навчається у вчителя обслуговуючої праці не перший рік і вже має певні навички виконання трудових операцій, то щоб її зацікавити достатньо показати різні варіанти виробів, моделей. Як правило, вона одразу починає активніше працювати, бо побачила мету. Це зумовлено особливістю «ліворуких» у навчанні рухатись від загального до часткового, елементарного.

Не треба переучувати дітей у підлітковому віці, коли вони потрапляють на уроки обслуговуючої праці. Це, як і недостатня увага до «ліворукого» учня з боку вчителя, дуже шкідливо. Він починає відставати в навчанні, втрачає віру у власні сили, не реалізує своїх можливостей і здібностей. Внаслідок цього формується стійкий комплекс неповноцінності. Змінюючи руку, яка у дитини є провідною, вчитель неминуче викликає відповідну перебудову в діяльності її мозку, що може зашкодити нормальному розвитку та здоров'ю [12].

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Таким чином, «ліворукі» учні потребують пильної уваги з боку всіх учителів, а передусім, з боку вчителя обслуговуючої праці, адже при вивченні цього навчального предмету діти виконують трудові операції, необхідні в їх повсякденному житті. При цьому провідною є ліва рука (на відміну від інших уроків, де значна кількість «ліворуких» пише правою рукою), що відповідає психофізіологічному стану дітей та розподілу функцій між півкулями їхнього мозку. Це, за умов правильної організації процесу навчання та уважного ставлення з боку вчителя, сприятиме формуванню вмінь та навичок, розвитку здібностей учнів та стане запорукою успіхів у подальшій трудовій діяльності.

Література:

1. Безруких М.М., Ефимова С.П. Знаете ли вы своего ученика? – М.: Просвещение, 1991. – 176 с.
2. Волошенко О., Семиліт Л. Ліворука дитина: яка вона? // Психолог. – 2003. – № 3. – С. 25-31.
3. Дідківська І. Ліворукі діти потребують постійної уваги і підтримки // Освіта України. – 2002. – № 22. – С. 5.
4. Єдино правильне розв'язання проблеми – трудове виховання // Шлях освіти. – 1999. – №3. – С. 11.
5. Зуєв І.О. Візуали, аудіали, кінестетики: оптимальні стилі засвоєння навчальної інформації // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №10. – С. 21-22.
6. Костюк Г.С. Избранные психологические труды / Под ред. Л.Н.Прокопиенко. – М.: Просвещение, 1988. – 250 с.
8. Панфилова Н., Лях В. Левша – это нормально? // Дошкольное воспитание. – 1992. – № 1. – С. 53.
9. Сиротюк А. Тренінг міжпівкульної взаємодії // Психолог. – 2003. – №45. – С. 13.
10. Ставский П.И. Теоретико-методические основы построения содержания политехнического образования в общеобразовательной школе: Автореф. дис... докт. пед. наук: 13.00.01. – М., 1979. – 40 с.
11. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям» // Вибр. тв.: В 5-ти т. – Т.3. – К.: Рад. школа, 1977.
12. Сухомлинський В.О. Народження громадянина // Вибр. тв.: В 5-ти т. – Т.3. – К.: Рад. школа, 1977.
13. Шляхова О.І. Ліворука дитина в школі // Початкове навчання та виховання. – 2003. – № 3. – С. 15.

ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Стаття містить матеріали щодо мотивації молодших школярів до навчання, аналіз поглядів науковців з цього питання.

Система освіти України покликана сприяти реалізації основних завдань соціально-економічного й культурного розвитку суспільства, адже школа готує людину до активної діяльності в різних сферах економічного, культурного, політичного життя. Цю тезу відображено в найбільш вагомих державних документах: Національній програмі «Освіта. Україна ХХІ століття», Національній доктрині розвитку освіти в Україні. У них ідеться про підготовку людей, здатних до творчої праці, до самонавчання протягом усього життя. Конкретизує освітянську стратегію розвитку особистості Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа), де наголошується на необхідності формування в молодших школярів здатності до творчого самовираження. У зв'язку з цим змінюються підходи до навчання в початковій школі.

Мотивація навчання, інтерес до пізнавальної діяльності посідають чинне місце серед факторів, що визначають продуктивність педагогічного процесу. Якщо учень не хоче вчитися і його актуальні інтереси, запити, прагнення не пов'язані безпосередньо з навчанням, то виховний вплив учителя, його зусилля не дають бажаних результатів.

Тому мотиваційному аспекту навчання останнім часом приділяється багато уваги в психологічній і педагогічній літературі, оскільки саме мотиваційна сфера є джерелом найрізноманітніших виявів активності учнів, їх самостійності та ініціативи в процесі пізнання (М.Алексеева, І.Бех, Н.Бібік, М.Божович, М.Вашуленко, Л.Виготський, Т.Донченко, С.Занюк, Є.Ільїн, О.Леонтьєв, О.Малихіна, А.Маркова, М.Матюхіна, М.Махмутов, І.Підласий, С.Рубінштейн, О.Савченко, М.Скаткін та ін.). З давніх-давен видатні люди розуміли, яке важливе значення для людини має її прагнення до освіти. Так, уже в ХІІІ столітті класик перської і таджитської літератур Абу-Абдаллах Мушріф ібн Мусліх Сааді писав, що «учень, який трудиться без бажання, – це птах без крил» [6, с.67]. Шлях людства до пізнання цієї істини був довгим, складним і суперечливим.

---

* © Стребна О.В.